

Maatschappelijke stage: afgedwongen liefdewerk

Leerling A is een zestienjarige havist. Hij werkt 80 uur per jaar als vrijwilliger in de kantine van zijn hockeyclub. Als schoolverplichting geldt dat hij 72 uren vrijwilligerswerk doet. Hij krijgt zijn kantine-werkzaamheden zonder enig probleem als maatschappelijke stage afgetekend, mits hij een stageverslag inlevert. Zijn klasgenoot B werkt 120 uur per jaar bij McDonald's en krijgt daarvoor het minimum-jeugdloon. Zijn voorstel om dat als maatschappelijke stage af te tekenen wordt afgekeurd, want het is geen vrijwilligerswerk bij een non-profit-organisatie. Maar de stagecoördinator meldt dat er binnenkort weer een erkende stageplaats vrijkomt: onder supervisie van de conciërge kan hij de fietsenhokken op het schoolplein repareren.

We hebben 't hier over het *plan van aanpak* (d.d. 9/11/2007) voor de invoering van de maatschappelijke stage.¹ Het gaat om een stage van 72 uren in het vrijwilligerswerk, als wettelijk verplicht onderdeel van het schoolcurriculum. Leerlingen in het voortgezet onderwijs krijgen geen diploma tenzij 'aantoonbaar stage is gelopen' (p.86). Leerlingen moeten 'ervaren hoe mooi het is iets voor een ander te doen' (p.4). 'Doel van de maatschappelijke stage is dat alle jongeren tijdens hun schooltijd (a) kennis maken met én (b) een onbetaalde bijdrage leveren aan de samenleving' (p.24). 'Het is nadrukkelijk niet de bedoeling dat het een soort beroepsgerichte stage wordt' (p.27): 'een maatschappelijke stage is geen beroepsoriëntatie. Een beroepsstage doe je voor jezelf, een maatschappelijke stage voor een ander' (p.84). De voorbeelden in mijn cursieve tekstblokken zijn ontleend aan het plan van aanpak.²

Leerling A gaat mee met de Frankrijk-excursie van haar school. Vijf ochtenden zijn gereserveerd voor druiven plukken. Dat wordt afgetekend als 25 uur maatschappelijke stage. Het is onbetaalde arbeid, maar de wijnboer stort wel een vergoeding in de schoolkas waaruit de excursie gesubsidieerd wordt. Leerling B gaat druiven plukken in het Westland: een goedbetaald baantje. Dit telt niet als maatschappelijke stage, want het is geen vrijwilligerswerk. Maar de stagecoördinator laat doorschemeren dat een onbetaalde stage bij een commercieel midden- of kleinbedrijf in het verleden wel eens is goedgekeurd; het ging toen om een stadse gymnasiast die graag twee weken tegen kost- en inwoning in een boerenbedrijf wilde meedraaien.

De school biedt in het kader van de maatschappelijke stage veel stageplaatsen in ziekenhuizen, zorgcentra en verpleeghuizen aan, bijvoorbeeld wandelen met (al dan niet rolstoelgebonden) patiënten/bewoners. Leerling B heeft een beter idee. Hij is van huis uit namelijk al actief als mantelzorg: zijn oma woont nog zelfstandig, maar als rolstoeler heeft ze veel hulp nodig. Hij gaat elke zaterdag een uurtje met haar wandelen en blijft dan meestal nog een uurtje napraten. Mag dat als maatschappelijke stage meetellen? De stagecoördinator vindt van niet. Mantelzorg is weliswaar een vorm van vrijwilligerswerk, maar een wekelijks bezoek aan oma heeft naar zijn oordeel toch te weinig meerwaarde als kennismaking met de samenleving. Verder zou zo'n stage niet aan de eis van belangeloosheid voldoen: in het algemeen berust de hulp aan familieleden, vrienden en geburen op wederkerigheid. Bovendien kan de stagecoördinator onvoldoende controleren of B aan zijn stageverplichtingen voldaan heeft. B heeft nog even overwogen om zijn diensten aan oma te formaliseren via een vrijwilligersorganisatie, maar eigenlijk heeft hij er gewoon geen zin meer in. Hij volgt het advies van klasgenoot A: ga een jaartje in de leerlingenraad of in de redactie van de schoolkrant zitten, want daarvoor worden 40 stage-uren afgetekend.

Leerling B zit in het Groen VMBO en wil later "iets met paarden" doen. Ze stelt daarom een maatschappelijke stage bij een manege voor. Dat is echter in strijd met de regels. Ze mag daar wel een beroepsstage lopen, maar de maatschappelijke stage moet volgens de schoolregels buiten de groene sector gekozen worden. Na lang aandringen staat de stagecoördinator toe dat ze vrijwilligerswerk in een kinderboerderij gaat doen. "Het gaat erom dat je ervaart hoe mooi het is belangeloos iets voor een ander te doen", licht de coördinator toe.

Ik zal maar zeggen waar het op staat. Dit plan ademt rigide regeldrift en kwezelige betutteling. Het is prachtig dat leerlingen in het kader van hun schoolprogramma een buitenschoolse stage mogen lopen. Er is niets op tegen zo'n waardevolle stage verplicht te stellen. En het is prachtig dat ze gelegenheid krijgen om deze stage in het georganiseerde vrijwilligerswerk te doen. Maar de wetgever gaat zijn boekje te buiten wanneer hij een stage in het vrijwilligerswerk verplicht stelt. Als leerlingen de voorkeur geven aan een andersoortige (al dan niet betaalde) stage die past in hun eigen (al dan niet beroepsgerichte) ontwikkelingsperspectief, dan is daar pedagogisch gezien niets op tegen. Het enige criterium moet zijn dat leer-

lingen genoeg leerrendement uit hun stage kunnen putten. Versterking van altruïstische gezindheid en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef zijn prachtige vormingsdoelen, maar waarom zouden deze huizenhoog boven andere opleidings- en vormingsdoelen moeten worden gesteld?

Vele leerlingen komen al vroeg tot het inzicht dat ze alles op alles moeten zetten om hun geld te verdienen, hun marktwaarde voor de arbeidsmarkt te maximaliseren en hun risico op werkloosheid te verkleinen. Ze merken al gauw dat altruïsme jegens familie en vrienden profijtelijk is, maar dat je voor het overige je eigenbelang niet uit het oog moet verliezen. Hoe durft de wetgever in ernst te beweren dat belangeloze naastenliefde tot de centrale normen en waarden van de Nederlandse samenleving behoort? Waar halen onze gearriveerde bestuurders de arrogantie vandaan om te beweren dat liefdewerk belangrijker is dan survival in de maatschappelijke jungle?

'Erst kommt das Fressen, dan kommt die Moral', constateerde Berthold Brecht cynisch. Scholen hebben tot taak te bevorderen dat leerlingen later op een fatsoenlijke manier in hun levensonderhoud kunnen voorzien. Op een fatsoenlijke manier: om samen te leven in onze maatschappij moet je aan minimale morele maatstaven blijven voldoen. Naastenliefde behoort niet tot die minimale morele maatstaven maar tot de hogere ethische idealen. De Staat pleegt machtsmisbruik als hij scholen verplicht de naastenliefde te prediken en als hij leerlingen dwingt om liefdewerk te praktiseren.

Wat is het verschil tussen verplicht vrijwilligerswerk en de herendiensten die de horigen oudtijds moesten verrichten?³ Horigheid staat halfweg tussen vrijheid en slavernij.

Wes Holleman
weblog onderwijs 14-11-2007
www.onderwijsethiek.nl

¹ <http://www.minocw.nl/actueel/nieuws/35463/MaatschappelijkeStageSamenlevenkunjeleren.html>;
<http://www.minocw.nl/maatschappelijkstage/index.html>

² Meehelpen in jeugdkantine (p.95); opknappen van het plein, opknappen en onderhouden van deuren/ramen/hokken (p.101); in schoolverband helpen bij de druivenpluk (p.101); bij uitzondering: stage in een boerenbedrijf (p.84); stages in de zorgsector (p.93); deelnemen aan schoolraad, redactie van schoolkrant (p.101); activiteiten organiseren bij een speeltuinvereniging in woonwijk (p.95).

³ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Herendienst>